

Onderzoek naar visstand Benedenrivieren

Met zegen en kuil

TEKST:

Arno van 't Hoog

ILLUSTRATIES:Arno van 't Hoog, Rotislav Stefanek
en Wageningen Marine Research

De aanwezigheid van grote brasems zegt mogelijk iets over de visserijdruk.

De visstand in de Benedenrivieren was eind 2019 onderwerp van een weekend bemonsteringsonderzoek waarbij zowel de lokale sport- als beroepsvisserij werd betrokken. In de loop van dit jaar moet er een rapport liggen dat een actueel en zo betrouwbaar mogelijk beeld geeft van de visstand.

De zon is net op in de dorpshaven van Moerdijk. Het is grijs en het miezert terwijl twee onderzoekers van onderzoeksbureau ATKB een

325 meter lange zegen vanuit een bus in een kleine motorboot overladen. Vandaag staat een aantal trekken in ondiep water op het programma langs de oevers van het Hollands Diep, ter hoogte van de Moerdijkbrug. Om klokslag 8:00 uur vaart de Neeltje binnen, de aluminium kotter van de Woudrichemse beroepsvisser Jacob Struik. Hij en hulp Dave assisteren vandaag met het uitvaren en binnenhalen van de zegen.

Gemeenschappelijk beeld

Op andere dagen doen naast een beroepsvisser vrijwel altijd sportvissers mee met het onderzoek. Zij zijn door Sportvisserij Zuidwest-Nederland uitgenodigd als observator. Deze manier van gezamenlijk onderzoek doen is

niet heel gebruikelijk, maar helpt wel om alle partijen uit het gebied een beetje tot elkaar te brengen. Sterker nog: in een latere fase kunnen sport- en beroepsvisserij meediscussiëren over de betekenis van de uitkomsten. Het idee is dat zo eerder een gemeenschappelijk beeld ontstaat van de toestand onder water.

Deze grote visbemonstering, die vijf weken in beslag neemt, moet een beter en meer actueel beeld van de visstand opleveren. De vorige grote bestandsopname dateert alweer van 2011. De visstand in de Benedenrivieren is sindsdien uitgegroeid tot een stekelig dossier. Tot 2018 zijn bij de Raad van State diverse rechtszaken gevoerd over visvergunningen. Kranten schreven over

'Visserijoorlog op de Benedenrivieren' en op social media werd dreigende taal geuit. Thans zet Björn Schutz als directeur van Sportvisserij Zuidwest-Nederland zich in om te komen tot meer overleg en samenwerking.

Iedereen met ervaring op of langs het water heeft een mening en kan een goede redenering opzetten over de visstand op de Benedenrivieren, met wisselende nadruk op visserij, waterkwaliteit, klimaatverandering en exoten. Er is in twintig jaar zoveel veranderd, dat het moeilijk is één oorzaak aan te wijzen. "Het water wordt de laatste jaren steeds helderder", merkt beroepsvisser Struik. "Dat is op zich niet erg, maar er zit ook steeds minder fosfaat in het rivierwater en dat betekent minder voedsel voor de vissen. In de havens zit 's winters zat jonge vis, maar die wordt niet groter. Watervervuiling met medicijnresten helpt ook niet mee."

Honderdvijftig plekken

We varen met de Neeltje en twee motorboten het Hollands Diep op, richting de Moerdijkbrug. Het startpunt van de zegentrek ligt vlak aan de kant en wordt vastgelegd met GPS, waarna het net in een wijde cirkel wordt uitgevaren. Vervolgens wordt het met een motorlier weer langzaam binnengehaald. "Met deze zegen bevis je ongeveer een hectare water", zegt Johan van Giels, projectleider van ATKB.

Dit is één van de ruim honderdvijftig vooraf aangewezen plekken die worden bemonsterd in het gebied vanaf de Haringvlietdam tot de wateren achterin de Biesbosch. Ook de Lek, Hollandse IJssel, Merwede en de Maas tot Den Bosch behoren tot het onderzoeksgebied. De vissers maken gebruik van de zegen en de stortkuil, een tuig dat op grotere diepte tussen twee boten wordt voortgetrokken. Voor het onderzoek is het hele gebied onderverdeeld in diepteklassen van

nul tot anderhalve meter, anderhalf tot vier meter, vier tot tien en dieper dan tien meter, vertelt Van Giels. "Met de zegen pakken we de diepte tot anderhalve meter. Ook kribvakken worden zo bevestigd, omdat je daar met de kuil niet kunt vissen."

De zegen is bijna binnengehaald wanneer aan het oppervlak voorzichtig gespartel ontstaat. Even lijkt de rug van een snoek te zien. Als de zak uit het water wordt getild, blijkt de oogst drie baarzen en een middelgrote snoek. De vissen worden na meting en registratie door Van Giels weer teruggezet. Het is geen overdreven grote vangst. De andere trekken die dag leveren een vergelijkbaar beeld met enkele snoeken, baarzen en windes.

Wisselende vangsten

"Er is helaas weinig rivierafvoer", zegt Van Giels. "Meer stroming betekent vaak troebel water met meer vis en betere vangsten. Om de kans op hoog rivierwater zo groot mogelijk te hebben, voeren we juist in het najaar dit onderzoek uit. Helaas zakte het waterpeil tot nu zelfs iets, ondanks de regen van afgelopen periode. Daardoor is het

water ook vrij helder en zwemt er waarschijnlijk ook wat minder vis in de ondiepe delen. Of deze inschatting klopt, zal moeten blijken uit de overige bemonsteringen van de dieptegebieden."

Een week eerder waren de zegenvangsten nogal wisselend. Van Giels: "Op het Haringvliet vingen we in zes zegentrekken vier keer niks en in twee trekken bij elkaar vierhonderd brasems met wat snoekbaars en windes. Je ziet daaraan dat het belangrijk is om veel trekken te doen, want dan krijg je toch een gemiddeld beeld. De vis zit niet netjes verspreid over het gebied. In totaal bemonsteren we 47 zegenlocaties met 94 stortkuil-trekken."

De vis kan hier gewoon veel kanten op, zegt Van Giels. "Dit is een van de meest open, dynamische watersystemen in Nederland. Dat betekent ook dat de visstand heel veranderlijk is. Het kan zomaar zijn dat veel vis volgende week van het Hollands Diep de Dordtse Kil optrekt, of andersom. En als de rivier opeens hard gaat stromen, kan vis bij wijze van spreken vanuit de Merwede stroomafwaarts worden geduwd

Op weg naar de eerste visstandbemonstering van de dag.

naar delen met minder stroming – er spelen veel factoren mee. Ook al voeren we dus zoveel trekken uit, er zal zeker een marge van onzekerheid in blijven zitten.”

Pragmatische benadering

Joep de Leeuw van Wageningen Marine Research is samen met enkele collega's verantwoordelijk voor het verwerken van alle vangstdata tot een rapport dat ergens in de loop van volgend jaar zal verschijnen. Op de vraag of het uitrekenen van het aantal kilo's per hectare het belangrijkste doel is, antwoordt hij ontkennend. "Kilo's per hectare vindt iedereen een prima maatstaf, omdat ze eenduidig en objectief voelen. Maar zo'n getal draagt veel aannames en onzekerheden in zich. Visbemonstering is heel pragmatisch: je vist waar je je net kunt uitzetten. Daardoor is niet precies te bepalen hoeveel kilogram vis per hectare er

zit. We maken zo'n berekening wel, maar voor de Benedenrivieren moet je niet de illusie hebben dat je tot achter de komma weet hoeveel vis er zwemt." Ondanks alle onzekerheid weten we veel, stelt De Leeuw.

Schommelende vangsten

In de rapporten die daarmee worden opgesteld staan grafiekjes met sterk schommelende vangsthoeveelheden. De Leeuw: "In sommige jaren lijkt op dezelfde plaats wel drie keer zoveel vis te zitten. In een ander jaar zit er juist veel minder, want de toevallige omstandigheden tijdens het bemonsteren hebben daar invloed op. Als we zoeken naar trends, kijken we dus niet of 2018 veel meer werd gevangen dan in 2017, want dat zegt niks. De waterstand en de helderheid van het water verschillen per jaar. Dat heeft invloed op de verspreiding van de vis. Er kunnen ook sterke en zwakke

jaarklassen zijn." De onderzoekers doen dus niet elk jaar een exacte, representatieve meting. Maar als de vangstgegevens van tien jaren op een rij worden gezet, kan een statistisch programma er een trendlijn doorheen trekken.

Uit de jaarlijkse bemonstering komen voor de Benedenrivieren en het Haringvliet een paar duidelijke ontwikkelingen naar voren. Zo is voor brasem, snoekbaars en baars sinds ongeveer 2003 een neergaande lijn te zien. De Leeuw: "Bij de brasem is het signaal duidelijk: daar zien we een afname. De exotische grondels nemen juist toe. Over echt zeldzame soorten, die we niet eens elk jaar vangen – zeeprrik, rivierprrik en elft bijvoorbeeld – kun je zelfs over een periode van tien jaar niet veel zeggen. Hoe stevig een signaal is, hangt dus af van de vissoort én de aantallen."

Met de 325 meter lange zegen worden vissen van nagenoeg alle lengtes gevangen.

Als de jaarlijkse bemonstering al zoveel gegevens en trends oplevert, wat kunnen we dan nog meer leren van het grootschalige onderzoek dat nu plaatsvindt? De belangrijkste plussen zijn volgens De Leeuw dat de grote visbemonstering ander vistuig gebruikt en dat de leeftijdsopbouw van de vispopulatie intensiever wordt onderzocht. “Met de zegen vang je vis van vrijwel alle formaten, ook de grote exemplaren. Met de stortkuil vang je mogelijk ook andere vis dan met de boomkor. Voor de trends in aantallen vis die we jaarlijks bepalen maakt dat niet zoveel uit, maar voor gegevens over de leeftijdsopbouw van de populatie wel.”

Oude brasems

Een van de vragen in het onderzoek draait om de aanwezigheid van oude exemplaren van bijvoorbeeld de brasem. De Leeuw: “In Zweden zijn brasems van wel 38 jaar oud gevangen. Je zou verwachten dat in Nederland een deel van de populatie ook twintig jaar moet kunnen worden. Als blijkt dat er alleen zes- of zevenjarige exemplaren rondzwemmen die n t geslachtsrijp zijn, is dat mogelijk een signaal dat er teveel worden weggevangen. Als de

groep grote brasems voor de helft uit twintigjarige vissen bestaat, heb je daarvoor geen aanwijzingen. De werkelijkheid zal ongetwijfeld ergens daartussen liggen, want die twee situaties zijn de extremen.” Het probleem bij leeftijdsbepalingen is dat je aan heel grote vissen niet kunt zien hoe oud ze precies zijn. Boven de acht jaar groeit brasem bijvoorbeeld zo traag dat je een tienjarige vis niet van een twintigjarige kunt onderscheiden. Daarom vindt onderzoek plaats aan ringpatronen in schubben en gehoorsteentjes (otolieten).

Alle gegevens over aantallen en leeftijden tezamen zullen wel degelijk een beeld geven van de visstand en de ecologie in het Benedenrivierengebied, voorspelt De Leeuw. “Ik denk dat je in het onderzoeksrapport veel nuance kunt verwachten. We weten dat er veel verschillende dingen aan de hand zijn: minder fosfaten en helderder water geven lagere productie. Tegelijkertijd is duidelijk dat de brasemstand al langer terugloopt. Dat zijn zaken die we op tafel willen krijgen.

Overzicht van de met boomkor en elektroscapnet gevangen soorten in de Benedenrivieren. Opvallend is de neergaande trend van brasem en de toename van het aantal met het elektroscapnet gevangen alen.

Iedere gevangen vis wordt nauwkeurig gemeten en gewogen.

Stof voor discussie

Uiteindelijk is het de bedoeling dat in een aantal rondetafelgesprekken wordt gesproken met sport- en beroepsvissers, Staatsbosbeheer en het ministerie van LNV. Het onderzoek levert genoeg stof voor discussie, denkt De Leeuw, want iedereen kan er wat van vinden. “Wat hebben we gemeten? Hoe duiden we dat? Wat zegt dat over de visstand en eventueel over de effecten van visserij? We gaan ervan uit dat we op dat laatste punt misschien niet eens direct harde conclusies kunnen trekken. Je moet het namelijk eerst eens worden over de signalen die je kunt zien. Zo is het ook afgesproken: eerst kijken we naar de signalen van de visstand. Zijn die echt zorgwekkend? Mocht dat toch zo zijn, dan moeten we verder kijken en misschien nog extra onderzoek doen.”

